

MÝTUS A GEOGRAFIE : SVĚT, PROSTOR A JEJICH CHÁPÁNÍ VE STARŠÍCH A NOVĚJŠÍCH KULTURÁCH. Uspořádali Jiří Starý a Sylva Fischerová. Praha : Herrmann & synové, 2008. 368 s.

Sborník *Mýtus a geografie* s podtitulem *Svět, prostor a jejich chápání ve starších i novějších kulturách* (2008) je jedním z mnoha publikačních výstupů pětiletého výzkumného záměru, na kterém se podíleli generačně si blízcí odborníci nejen z Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, ale i z oborově spřízněných pracovišť Akademie věd. Např. takřka stejný výzkumný tým se sešel už o dva roky dříve při realizaci cyklu přednášek a vydání sborníku *Původ poezie: proměny poetické inspirace v evropských a mimoevropských kulturách* (2006). Společné téma člověka v okolním světě a jeho vztah k místu vůbec je ve sborníku nahlížen v jedenácti studiích, dotýkajících se jen zdánlivě kontrastního uchopení naší kulturní paměti jako mytického či reálného, geografického vědomí. Ačkoli autoři sborníku dokumentují výsledky svého výzkumu (vesměs) na písemném materiálu omezeného okruhu archaických kultur, jako je např. starověká Čína nebo Řecko a Řím, svět židovské kultury, staroseverský svět, či na mladších epochách (např. období kolonizace Ameriky, český novověk), přesto ve svých studiích usilují o komplexnější pojetí i vyznění těchto základních přístupových cest ke světu jako celku. V neposlední řadě sborník nabízí další komunikační vazby v odborném kontextu, protože významně doplňuje, respektive rozšiřuje uvažování o (literárním) prostoru, které se stalo v posledních dvou desetiletích alespoň v tom českém literárněvědném prostředí velmi populárním.

Rozsáhlý prolog editorů sborníku, Jiřího Starého a Sylvy Fischerové, uvádí čtenáře do světa mýtu a reálného, „snad“ exaktnějšího vnímání okolního světa. V jejich pojetí není tento

svět kontrastně definován, ale naopak ve svých počátcích neoddělitelně propojen v jeden totální celek, v němž se mýtus a skutečnost často sympaticky prolínají a vypovídají o okolním světě dost možná víc, než jaké je naše dnešní poznání světa s jeho konkrétními hranicemi. Jsou to právě hranice v mnoha podobách a jejich odraz ve vnímání konkrétního společenství či kultury, které napomáhají zpřehlednit představu člověka o okolním světě. Nežřetelné a nejvíce mlhavé hranice nalezneme ve společenství mongolských nomádů. Do jejich vyprávění vstupuje nová zkušenost, která neustále přepisuje, a tím i aktualizuje jejich kulturní paměť, jež nabývá podoby jakéhosi zvukového palimpsestu. Studie mongolistiky a etnologky Aleny Oberfalzerové nazvaná jako Hora s poraženým hřbetem stojí zcela mimo vytyčené meze sborníku. Autorka v ní jako jediná nepracuje s písemnými památkami, ale pouze se získanými zvukovými záznamy. Důsledně se opírá o magický svět ústně předávaných příběhů a vyprávění mongolských nomádů a rekonstruuje jejich obraz světa ve střetu s kulturou vlastní, která v sobě nese silnou evropskou zátěž. Naprosto jiné vnímání světa a jeho hranic nalezneme u kultur starověkých (jako je starověké Řecko a Řím, stará Čína, v staroseverské mytologii či židovské kultuře) i těch novodobých (např. kolonizace Ameriky).

U většiny starověkých kultur se potvrzuje výchozí hypotéza, v níž vítězí představa důležitosti duchovních či magických hranic, které jsou pro život člověka jako příslušníka konkrétní starověké kultury podstatnější než hranice reálné, ať už geografické či politické. Ve studii sinologa Jakuba Maršálka Daňové soupisy a neteční démoni převládá centralistická představa světa opírající se o silný střed se čtyřmi světovými stranami. Tato tradiční čínská představa světa je úzce propojena s politickým řádem. Právě z těchto úvah pramení i základní antiteze realistického, až naturalistického (plynouceho

z dostupných historiografických či geografických prací) a mytického chápání světa, které naopak vycházelo z čínského písemnictví, ze staré mytologie. Mytický svět starověkého řeckého písemnictví se stal východiskem studie Sylvie Fischerové (Odysseus, Chaos a íonská trojčata). Představa starých Řeků promítnutá v mytologii, v níž se topografie světa opírá o kanonizující antitezi nebe (jako světa nad zemí) a podsvětí (rozsahem obdobného prostoru pod zemí), odráží základní chápání světa a prostoru ve starších kulturách. Autorce vystávají dvě základní otázky: „*Jak chápat tyto mýty – tyto obrazy podivných prostor a krajin, kam není možné doputovat pěšky nebo na koni, ba ani doplout lodí? A jak chápat vztah těchto vyprávění mezi sebou?*“ (s. 80). Tedy smysl a jejich vzájemný vztah. V daném úhlu pohledu se proměňuje mytický svět v Řecku v jeden celek, tzv. oikúmené, tedy v tu známou část světa, která je obydlená lidmi. Dynamické pojetí světa jako města nalezneme ve studii Václava Marka (Řím – město a svět mezi mírem a válkou). V představách starých Římanů je svět-město ohraničen nejen reálnou hranicí, kterou tvořily masivní hrady, ale doplňovala je ještě jakási magická, neuchopitelná linie. Ve vědomí starých Římanů byl tak položen základ pro odloučení známého prostoru od cizího, bezpečného od nebezpečného, dobra od zla. Na hranici končilo jejich (uspořádané) město a začínal neuchopitelný chaos, proto tato imaginární hranice byla pro obyvatele Říma mnohem důležitější než samotná fyzická překážka hradeb. Duchovní rozhraní rovněž formovalo jejich představu o politickém řádu, v němž se Římem stal celý svět, jenž byli schopni ovládnout. S centralistickou představou světa se čtenář setká také ve studii Pavla Sládka (Posvátné místo v literatuře rabínského judaismu). Hranice sakrálního a profánního prostoru symbolicky oživuje představu Chrámu jako středu světa se čtyřmi královstvími, která odpovídají čtyřem vyhnanstvím izraelského lidu.

Zdánlivě do zcela odlišného světa nás uvádí chápání magické hranice ve studiích Jiřího Starého (Všechny země, o nichž máme zprá-

vy...) a Daniela Samka (Svět tento a svět jiný). Obě zmíněné studie jsou si velmi blízké nejen tím, že tematicky čerpají ze severské mytologie (skandinávské a irské), ale především také v tom, že vzhledem k ostrovnímu charakteru života Seveřanů a Irů bychom mohli u nich předpokládat analogický přístup k chápání prostoru, potažmo k představě světa. Tituly obou studií dostatečně explicitně vypovídají o rozdělení světa na prostor známý a neznámý. A vzhledem k ne-kontinentálnímu charakteru skandinávské (což významově neplatí už pro staroirskou tradici) kultury se dá předpokládat, že tentokrát právě neznámé kraje budou pro jejich obyvatele mnohem podstatnější než prostor důvěrně známý a ohraničený. Mytický svět Skandinávců je neměnný, zatímco ten reálný, geografický se v souvislosti s dobýváním kontinentu neustále proměňuje v čase. Porovnání kontinentálního objevování ostrovních států a skandinávského poznávání Evropy vypovídá o tom, jak vzdálené byly představy starých Seveřanů a Evropanů o okolním světě. Jiří Starý uvádí: „*Zatímco starým Seveřanům říkal jejich mýtus o vnějším vzhledu reality jen velice málo, středověký učenec žil cele v obrazu světa po staletí vytvářeném a teologicky podloženém – rozbít jeho zdi a vyléhnout na svět skutečný se podařilo jen málokomu*“ (s. 165). Rovněž ve staroirské tradici se setkáme s rozdělením světa v profánním a magickém smyslu, ovšem s tím rozdílem, že poznání reálného světa zůstává u starých Irů na periferii zájmu. Daniel Samek popisuje starověký svět v irské tradici nejen jako horizontální krajinu s konkrétními hranicemi, ale mluví především o vertikálním vrstvení světa, kterému odpovídá v kosmologii starých Irů: moře, země a nebe. To je i základní důvod, proč staroirské písemné památky tak málo zachycují výzkum a popis reálného světa, je to dané už „*tradičním nezájmem zkoumat svět do šířky, když má svou hloubku a výšku*“ (s. 193). Z tohoto důvodu je v irské tradici silně zakofeněna představa výpravy do cizích krajů jako obraz cesty do vlastního nitra.

Vyobrazení ráje, toho nebeského i pozemského, spojuje závěrečnou studii Sylvie Fische-

rové (Utopie a topos aneb topika utopiky) s prací Blanky Altové *Obrazy ráje ve výtvarném umění křesťanského Západu v době středověku*. Z relačních vztahů mezi topií, utopií a heterotopií věnuje Fischerová největší pozornost utopiím, v nichž ireálné získává převahu nad reálným. Koncept utopie se přibližuje mytickému vnímání světa jako rajske zahrady. S ideálním světem utopie pracuje ve své studii Hledání zlatého království i Markéta Křížová nebo Zdeněk R. Nešpor (Náboženské pouti českého středověku a raného novověku). Oba autoři pracují s rozparem mezi realitou a ideálem, tušená magická hranice v jejich konceptech byla překročena, ať už ve smyslu nadpozemském (ráj) nebo v negativním (peklo).

Autoři sborníku nabízejí dva základní přístupy k chápání světa a prostoru kolem nás, mytický a reálný (geografický), tak jak se prolínaly v literárních památkách zejména starověku, ale i v novějších kulturách. Jakkoli se dnes zdá, že obě pojetí světa mohou existovat samostatně vedle sebe, přesto se čtenář neubrání pocitu, že izolovaným „čtením“ světa jako reálného, nebo toho magického mnohé ztrácí. Jen v propojení obou přístupů může pochopit svět jako neuzavřený živý organismus, jen tak může dospět k celistvosti, jednotě, která je součástí i naší kulturní paměti.

Jana Pátková

DORULA, Ján (ed.): POHLADY DO VÝVINU SLOVENSKÉHO JAZYKA A EUDOVEJ KULTÚRY. Bratislava : Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, 2008. 317 s.

Slavistický ústav Jána Stanislava SAV patrí k pracoviskám, ktoré dnes už neodmysliteľnú potrebu interdisciplinárneho výskumu, medzinárodnej spolupráce a participácie na historických, etnografických, umenovedných a kulturologických výskumoch (popri domovskom zameraní) neformulujú len vo svojom

programe, ale aktívne ju rozvíjajú na všetkých svojich podujatiach. Z najvýznamnejších možno spomenúť konferencie venované osobnosti, dielu a kultúrno-spoločenskému prínosu Pavla Dobšinského (Pavol Dobšinský a jeho dedičstvo, 2004), Jána Stanislava (Sto rokov od narodenia Jána Stanislava, 2004) a Sama Cambela (Stopäťdesiat rokov od narodenia Sama Cambela, 2006), či nedávnu konferenciu orientovanú na výskum prozaického folklóru na prelome 19. a 20. storočia (Ľudová prozaická tradícia na Slovensku v období konštituovania profesionálnych vedeckých disciplín – národopisu, jazykovedy, historiografie a literárnej vedy, 4. – 5. 11. 2008). Výstupy z týchto podujatí publikuje pracovisko pravidelne vo svojom časopise *Slavica Slovaca*, ktorý je evidovaný vo viacerých medzinárodných databázach (CEEOL, CEJSH, CSA, DOAJ) a je v plnom rozsahu prístupný i na internetových stránkach ústavu, a tiež v knižných monografiách. Najnovšou takouto publikáciou sú *Pohlady do vývinu slovenského jazyka a ľudovej kultúry*, integrujúc doposiaľ časopisecky nepublikované príspevky z troch vyššie spomínaných podujatí. Úvodné slovo editora Jána Doruľu o „*dlhodobu úspešne prebiehajúcej a pre všetky zúčastnené strany priťažlivej interdisciplinárnej spolupráci, v ktorej pracovisko dosiahlo bádateľské výsledky*“ (s. 7), preto nie je iba obligatórnou frárou, ale opodstatnenou pochvalou svojmu pracovisku.

Monografia zahŕňa dvadsať príspevkov od slavistov, jazykovedcov, historikov jazyka, muzikológov, folkloristov, teatroológov a prekladateľov, usporiadaných do tematických okruhov, ako ich vymedzili jednotlivé konferenčné podujatia. Najväčší priestor je v nej venovaný slavistickým a jazykovedným témam (Ján Doruľa: Reč kázni Jána Kollára v kontexte slovenského jazykovo-kultúrneho vývinu, Ľuboš Lukoviny: Spišské modlitby – vplyv byzantsko-slovanskej liturgie Jána Zlatoústeho?, Mária Košková: Etymologické figúry v bulharskej ľudovej piesni z pohľadu slovenského recipienta, Peter Žeňuch: Preklady perikop v rukopisných poučiteľných evanjeliách zo 17. a 18. storočia, Andrej Škoviera: Skupina svätých slovanských